

Ономастичний простір англійських термінів пластичної хірургії

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов БДМУ

У статті досліджено онімічні утворення в англійській терміносистемі пластичної хірургії у семантичному та морфологічному аспектах; ідентифіковано поняття “епонім” у термінології; визначено історичну й культурну роль власних назв в аналізованій терміносистемі.

Ключові слова: термін, власна назва, антропонім, топонім, фітонім, міфонім, етнонім, хрема-тонім.

Маковская О. А. Ономастическое пространство английских терминов пластической хирургии. В статье исследуются онимические образования в английской терминотомии пластической хирургии в семантическом и морфологическом аспектах; идентифицируется понятие “эпоним” в терминологии; определяется историческая и культурная роль собственных имен в анализированной терминотомии.

Ключевые слова: термин, имя собственное, антропоним, топоним, фитоним, мифоним, этноним, хрема-тоним.

Маковська О. О. Onomastic Area of the English Plastic Surgery Terms. The article deals with the research of onymic formations in the English vocabulary of plastic surgery in semantic and morphological aspects; notion “eponym” in terminology is defined; historical and cultural role of proper names in the analyzed term system is described.

Key words: term, proper name, anthroponym, toponym, phytonym, mythonym, ethnonym, chrematonym.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна лінгвістика характеризується зростанням інтересу до різноаспектного вивчення мовних знаків, особливо, якщо певне явище є малодослідженим і потребує детального аналізу. У медичних текстах існує і далі з'являється значна кількість термінів-онімів, зокрема, у галузевих терміносистемах (до яких належить англійська термінологія пластичної хірургії (ПХ)), котрі проходять період становлення і є порівняно “молодими” сферами людської діяльності. Необхідність дослідження цього мовного феномену обумовлюється ще й недостатністю систематизації і лексикографічної фіксації лексичних одиниць (ЛО), які містять власні назви (ВН).

Вивченням власних імен (ВІ) займаються Р. Микульчик (фізичні терміни), М. Дзюба (наукові терміни), В. Лисенко (анатомічні терміни), І. Калачик (авторські антропоніми), Є. Какзанова (математичні, медичні терміни), О. Бока, О. Аржавітіна (художній дискурс) та ін. У роботах цих авторів йдеться про особливості термінів із компонентом-епонімом чи компонентом-ВН у семантичному та когнітивному аспектах.

Актуальність дослідження пов'язана з потребою висвітлення історичного і культурного складника наукового дискурсу, який доповнює лінгвістичне та лінгвокогнітивне вивчення мови науки.

Комплексне дослідження терміноодиноць (ТО) англійської терміносистеми ПХ, термінів-епонімів зокрема, не здійснювалося в мовознавстві раніше – це обґрунтовує **новизну** нашої роботи.

Об'єктом наукового аналізу є 230 англійських термінів ПХ, що містять ВН, **предметом** – структурні та семантичні характеристики цих термінів.

Мета статті – здійснення багатоаспектного опису англійських онімічних утворень терміносистеми ПХ – досягається за допомогою виконання **завдань**: 1) ідентифікувати поняття “епонім” у термінології; 2) описати протиставлення термін – епонімічне утворення; 3) охарактеризувати ВН англійської терміносистеми ПХ у семантичному та морфологічному аспектах; 4) визначити історичну та культурну роль ВН у досліджуваній терміносистемі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дискусія щодо статусу і ролі термінів, які містять ВІ, у системі відношень між мовними знаками повинна починатися не просто з ідентифікації чи дефінування ВН як мовного явища, а насамперед зі з'ясування, чи можна це новоутворення взагалі називати терміном. Терміном ПХ уважаємо слово або словосполучення, що належить до сучасної англійської терміносистеми ПХ і виконує особливу номінативну функцію ЛО в умовах науково-виробничого спілкування [8, 83], тобто якщо словосполу-

чення, яке містить ВІ, або ж власне ВН, відповідає низці вимог, висунутих до ТО, то воно є елементом системи наукової досліджуваної мовної галузі.

Найменування з компонентами – власними назвами – це невід’ємний складник загального корпусу одиниць мови науки [7, 66]. Ми не можемо не брати їх до уваги при дослідженні апарату верифікованих ЛО терміносистеми ПХ.

“Епонімом називають термін, який містить у своєму складі власну і загальну назви (ЗН) для позначення наукового поняття” [6, 3]; таке визначення показує, що автор називає у своїх роботах це явище термінами, підкреслюючи: “...вони представляють собою не номенклатуру, не номени, а знаки-унікуми, у яких ВН покликана ідентифікувати та індивідуалізувати позначуване поняття” [6, 3].

М. Дзюба вважає безпідставною думку про те, що найменування з компонентами-епонімами не можуть уживатися в ролі повноцінних термінів, оскільки: 1) особливість терміна як мовної одиниці полягає в тому, що його значення не виводиться зі значень лексем, які беруть участь у номінації, а приписується у відповідній терміносистемі; 2) у ролі терміна може виступати будь-яке слово [3, 15]. Ми поділяємо цю думку, оскільки в терміносистемі жоден знак не вивчається ізольовано від інших, тобто переважною більшістю ілюстративних прикладів до епоніма додається ЗН, яка несе смислове навантаження в тому чи іншому термінологічному словосполученні, сам епонім не є відірваним від того концепту, який вербалізується групою ЛО, тому не зовсім доречним є згадане О. Аржавітіною припущення [1], згідно з яким ВН позбавлена лінгвістичного значення.

Слідом за О. С. Ахмановою О. В. Бока ідентифікує ВІ як слова або словосполучення, специфічне призначення яких полягає в розпізнаванні предметів без врахування їхніх ознак, тобто без установлення відповідностей між якостями предмета [2, 15]. ВІ мають у мові особливий статус і не підпорядковуються закономірностям, характерним для ЗН [2, 15].

Полеміка навколо диференціації та виокремлення ВН в окрему групу, на нашу думку, пояснюється “незвичністю” зовнішньої оболонки цих одиниць: наявністю особливого елемента – ВІ, котрий на перший погляд є зайвим для розуміння семантичного наповнення виразу.

Розмежування ТО й епонімічного утворення, як зазначає М. Дзюба, полягає в тому, що: 1) науковий термін однозначний і його використання пов’язане з одним термінологічним полем. Енциклопедичне значення ВН одночасно розміщене в багатьох підсистемах мови, і для кожного індивіда його значення може бути різне [3, 17]; 2) термін – аситуативний мовний знак, який зберігає своє значення в будь-яких текстах одного й того ж термінологічного поля; ВН – відносно ситуативний мовний знак: енциклопедичне значення його зберігається тільки в конситуаціях однієї підсистеми [3, 17].

Існує думка [2, 15], що ВІ стали кодами фонових знань, як одиниці номінації вони слугують виділенню, ідентифікації та характеристиці певної реалії і паралельно сприяють активізації знань про неї.

ВІ під час використання міняє свою форму – на нього здійснюють вплив інші мови, тому їх аналіз слід починати з лінгвістичного аспекту. Класифікацію ВН здійснюють у двох напрямках [5, 274–277]: морфологічному і семантичному.

Усі відібрані онімічні одиниці терміносистеми ПХ можна розділити на групи, що позначають:

1) *surgical process* “хірургічний процес”: а) *operation* “операція”: *Grondahl-Finney operation, Halsted’s operation, Landolt’s operation, Sédillot’s operation*; б) *amputation* “ампутація”: *Tripier’s amputation, Lisfranc’s amputation, Mackenzie’s amputation*; в) *plasty* “пластика”: *Kay annuloplasty, Austin-Moore arthroplasty, Aries-Pitanguy mammaplasty, English rhinoplasty, Foley Y-V ureteropelvioplasty*; г) *excision* “вирізка, відсікання”: *Halsted mastectomy, Meyer mastectomy*; р) *surgical cutting* “розрізка”: *Le Fort osteotomy, sandwich osteotomy*; д) *lift* “підтяжка”: *Brazilian butt lift*; е) *reduction* “зменшення”: *Adam’s apple reduction*; є) *waxing* “воскування”: *Brazilian waxing*.

2) *object* “об’єкт”: а) *natural object* “природний об’єкт”: *Langenbeck’s pedicle mucoperiosteal flap, Zimany’s bilobed flap, Gallie transplant*; б) *artificial object* “штучно створений об’єкт”: *Kimura cartilage graft, Castroviejo dermatome, Humby knife, Starr-Edwards valve, Seattle foot, Kazanjian T bar, Logan bow, Baker-Gordon solution*.

3) *method* “метод”, *procedure* “процедура”: *Pfannenstiel’s incision, Converse method, Ladd’s procedure, Bunnell’s suture, Risdon approach, Hoguet’s maneuver*.

4) *malformations* “вади”: *Wildermuth’s ear, Andy Gump deformity, Mondini’s cochlea, Favre-Racouchot nodular elastosis, Apert’s syndrome*.

5) *anatomical element* “анатомічний об’єкт”: *Aeby’s muscle, Assézat’s triangle, Ammon’s fissure.*

У корпусі англійських ТО ПХ, які містять ВН, виділяємо антропоніми (імена, прізвища), топоніми (географічні назви), хрематоніми (назви окремих предметів) / фіктоніми (вигадані назви), етніоніми (етнічні імена), фітоніми (назви рослин), міфоніми (назви міфічних істот).

Антропонімів серед досліджуваних одиниць найбільше, вони представлені в основному прізвищами і поширюються на всі виділені вище лексико-семантичні групи: *Brown dermatome, Albinus’ muscle, Butcher’s saw, Baker-Gordon solution, Huntington’s operation, Gillies operation, Woolner’s tip, Emmet’s operation, Bier’s operation, Kirk’s amputation, Ammon’s operation, Lapidus operation, Whitman’s operation, Heath’s operation, Stein operation, Logan bow.*

Один термін містить епонім – біблійне ім’я: *Adam’s apple reduction.*

Прізвищевий компонент відіграє історичну і культурну роль у терміносистемі: належність прізвища до певного етносу говорить не тільки про етимологію ВН-знака чи походження особи-автора, а й про внесок певного народу в розвиток світової науки. За походженням автора епоніми терміносистеми ПХ генеалогічно є: а) англійськими: *Barett, Teale, Hey, Carden, Alanson, Browne, Heath, Mule, Patey, Carpue*; б) німецькими: *Ammon, Bier, Burrow, Dieffenbach, Killian, Küstner, Thiersch, Bunge, Wildermuth*; в) французькими: *Denonvilliers, Duplay, Dupuy-Dutemps, Sédillot, Serre, Béclard, Chopart, Jaboulay, Morel, Hallopeau*; г) італійськими: *Bassini, Gritti, Mondini*; ґ) американськими: *Abbe, Albee, Cecil, Colonnas, Emmet, Finney, Halsted*; д) шотландськими: *Macewen, Syme*; е) ірландськими: *Stoke*; є) канадськими: *Vineberg*; ж) угорськими: *Blaskovics*; з) нідерландськими: *Esser*; и) фінськими: *Estlander*; і) японськими: *Kasai*; ї) вірменськими: *Kazanjian*; й) швейцарськими: *Kocher*; к) австрійськими: *Latzco*; л) російськими: *Pirogoff, Vladimiroff.*

Серед топонімів у терміносистемі ПХ англійської мови виділяємо лише підгрупу хоронімів (назв країн): *Mallorca acne, Italian flap, French flap, Indian flap, Brazilian butt lift, Brazilian waxing, English rhinoplasty.*

Хрематоніми (назви окремих предметів) виражені штучно створеними назвами торгових марок ін’єкційних наповнювачів, протезів, медичного обладнання, саме тому ці терміни також можуть належати до групи фіктонімів (вигаданих імен): *Flex-Foot, Radiesse, Hoverbed, Hylaform, Fraxel Laser, New Prevelle Silk, Obagi Skin Therapy.*

Фітонім *Fleur-de-lys abdominoplasty* містить назву рослини ірису (геральдичної лілії); абдомінопластика отримала таку назву тому, що розріз здійснюється в центрі живота в Т-подібній горизонтальній та вертикальній формі, нагадуючи цю квітку.

В етніонімі *Aztec ear* “вухо ацтека” – вада вухної раковини, при якій відсутня долька, епонім *Aztec* указує на індійську етнічну групу в центральній Мексиці XII століття.

Термін *plastic achillotenotomy* “пластична ахіллотомія” – подовження Ахіллового сухожилка методом пластичної операції – є міфонімом, тому що епонім представлений у ньому ім’ям античного міфологічного героя – Ахілла.

Спираючися на вищезазначені приклади, можемо говорити про метафоризацію термінів, оскільки, як показує ілюстративний матеріал, багато з них утворено на основі зовнішньої подібності, за аналогією. Таким чином, відбувається термінологізація загальнонавчаної лексики і спостерігається накладання наївної та наукової картин світу.

Сучасна термінологія маніфестує природність і неминучість синонімічних відношень між спеціальними назвами як вияв законів розвитку мови, проте використання кількох спеціальних ЛО для найменування одного поняття є однією з основних і найважливіших проблем термінознавства. Дослідники серед причин появи синонімії в термінології називають утворення термінів-епонімів на позначення наукових понять. Синонімія за участю епонімів має свої особливості, що дає підстави позначати це явище терміном “епонімічна синонімія” – наявність кількох відмінних за формою вираження, але співвідносних із тим самим денотатом спеціальних знаків, у складі хоча б одного з яких наявний компонент-епонім [4, 58].

Із загальної кількості відібраних ТО 31 утворення має синоніми. Синонімічні ряди існують не лише серед ТО з компонентом-епонімом, а поширюються і на інші типи онімів. Розподіляємо їх на групи залежно від відношень усередині синонімічних пар:

1) гіперо-гіпонімічний зв’язок: поняттям “*operation*” можна назвати будь-який хірургічний процес, але специфікація або уточнення, в чому він полягає, буде гіпонімом: *Biesenberger operation* –

Biesenberger mammaplasty, Carpue's operation – Carpue's rhinoplasty, Emmet's operation – trachelorrhaphy, Esser's operation – epithelial inlay, Strömbeck operation – Strömbeck mammaplasty. Терміни *plasty, rhaphy, inlay* є гіпонімами відносно гіпероніма *operation*;

2) епонімом у ТО виступають різні ВН – прізвища авторів, які приблизно одночасно або у співавторстві здійснили відкриття, термінологічні словосполучення, утворені різними епонімами, є синонімами, при цьому ЗН залишається незмінною: *Ollier-Thiersch graft – Thiersch graft; Krause-Wolfe – Wolfe-Krause – Wolfe's graft; Esser graft – Stent graft*;

3) синонімом до терміна, що містить ВІ, є термінословосполучення без ВН, у якому натомість уживається інша ЛО, що певним чином трактує загальне значення ТО: *Mallorca acne “майоркські вузгі” – acne estivalis “літні вузгі”; Assézat's triangle “Ассеза трикутник” – facial triangle “лицевий трикутник”; Reverdin's graft “трансплантат Ревердена” – epidermic graft “епідермальний трансплантат”; Davis graft “трансплантат Девіса” – pinch graft “відщеплений трансплантат”; Italian flap “італійський клапоть” – distant flap “віддалений клапоть”; Bowden cable system “кабельна система Баудена” – single-control-cable-system “система керування протезом, коли у рух приводиться тільки кінцевий механізм”; French flap “французький клапоть” – advancement flap “повзучий клапоть”; Indian flap “індійський клапоть” – interpolated flap “ротаційний клапоть”;*

4) синонімом до ТО-епоніма є термінологічне словосполучення, але без цього епоніма; така форма є лаконічною і поширеною серед медиків: *Favre-Racouchot nodular elastosis “вузликовий еластоз Фавра-Ракушо” – nodular elastosis “вузликовий еластоз”; Zimany's bilobed flap “дводольний клапоть Зімана” – bilobed flap “дводольний клапоть”.*

Р. Микульчик висловлює думку, що синонімічні пари виникли внаслідок дії принципу економії мовних засобів [9, 105]. М. Дзюба пояснює виникнення епонімічних синонімів прагненням термінології до семантичної ємності спеціальної назви, тому паралельне існування синонімів у науковій мові вважають виправданим [4, 62].

У морфологічному аспекті англійські терміни-епоніми ПХ можна поділити на прості, складні та складені.

Однослівних одноосновних термінів виокремлено чотири: три з них – це прізвища пластичних хірургів, що зробили значний внесок у розвиток цієї галузі медичного знання: *Antyllus (Антилій (II–III ст. до н. е.) здійснив значний внесок у розвиток пластики), Carrel A. (Каррель А. працював над ушиванням кровоносних судин і трансплантацією органів), Gillies H. (Гілліс Г. – батько сучасної пластичної хірургії)*, один – детермінологізований антропонім-дериват: *kocherization (прізвище Kocher + -ation), позначає хірургічний процес.*

Більшість утворень є двослівними термінами з такими структурами:

1) епонім + ЗН (161): *Ladd's procedure, Mondini's deformity, Farabeuf's saw, Barsky's operation, Young's operation, Bosker implant, Joseph clamp, Dardour flap, Conway mammaplasty, Risdon approach*;

2) топонім-прикметник + ЗН (8): *Indian rhinoplasty, Italian rhinoplasty, Mallorca acne, Brazilian waxing*;

3) прикметник + складний іменник з епонімом (1): *plastic achillotenotomy*.

Трислівні мають таку будову:

а) подвійний епонім + ЗН-іменник (23): *Aries-Pitanguy mammaplasty, Heineke-Mikulicz pyloroplasty, Scardino-Prince ureteropelvioplasty, Starr-Edwards valve*;

б) епонім + іменник + іменник (4): *Bowden cable system, Charnley's hip arthroplasty, Adam's apple reduction, Kimura cartilage graft*;

в) топонім + іменник + іменник (1): *Brazilian butt lift*;

г) епонім + прикметник + іменник (2): *Zimany's bilobed flap, Hancock porcine xenograft*;

г) подвійний епонім + прикметник + іменник (2): *Favre-Racouchot nodular elastosis, Carpentier-Edwards porcine xenograft*;

д) епонім + символ-літера + іменник (1): *Foley Y-V ureteropelvioplasty*.

Чотирислівний термін із формулою епонім + іменник + прикметник + іменник – 1: *Langenbeck's pedicle mucoperiosteal flap*.

Окремої уваги заслуговують фіктоніми. Як зазначалося раніше, це штучно створені назви, тому аналізувати їх за загальною схемою нам не видається доречним. Серед цих ТО виділяємо 19 однослівних: шість одноосновних – *Captique, Reloxin, Dacron, Sculptr* та 13 двоосновних термінів – *Hoverbed*,

Hylaform, Cosmoplast, Puragen, Restylane, Zyderm, Zyplast. До загальної кількості входять також два двослівні ТО: *New Evolence, Fraxel Laser* і дві трислівні – *New Prevelle Silk, Obagi Skin Therapy*.

Висновки. Ономастичний простір англійських термінів ПХ об'єднує антропоніми, топоніми (хороніми), хрематоніми / фіктоніми, по одному фітоніму, етроніму й міфоніму. Терміни-епоніми є невід'ємним складником загального корпусу мовних одиниць. Аналіз таких утворень в англійській терміносистемі ПХ доводить, що вони відіграють важливу історичну і культурну роль у розвитку наукової мови, тому що вказують на походження навіть не власне ТО, а на виникнення явища чи процесу, його етнічну приналежність. Усі оніми терміносистеми ПХ групуємо за семантичними ознаками на ті, що позначають: *surgical process, objects, methods / procedures, malformations, anatomical elements*. Синонімічні ряди термінів, що містять НВ, налічують 31 пару і проаналізовані залежно від відношень усередині синонімічних пар. У результаті морфологічних розвідок з'ясовано, що більшість терміносполучень є двослівними складеними сполуками і представлені епонімом / топонімом на першому місці в ролі означення та загального іменника – на другому.

Перспективи подальшого дослідження. ВН належать до мовних універсалій – вони існують в усіх мовах світу, але в кожній мають свої специфічні ознаки. Слід також дослідити функціонування ВН у когнітивному аспекті, описати ономастичні концепти, які є групами ВН і які обов'язково структуруються в когнітивні одиниці, тобто в окремі конструкції, які об'єднують й утримують ці елементи разом.

Література

1. Аржавітіна О. М. Проблема розкриття змістовної структури власних назв при перекладі / О. М. Аржавітіна // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 14 (201). – Ч. II. – С. 5–9.
2. Бока О. В. Когнітивно-прагматична спрямованість власних імен в англомовному казковому дискурсі / О. В. Бока // Вісн. СумДУ. Сер.: Філологія. – 2007. – Т. 2. – № 1. – С. 15–18.
3. Дзюба М. Диференціація епонімічних термінів і номенів / Майя Дзюба // Проблеми української термінології. – Л.: Львівська політехніка, 2010. – № 676. – С. 15–18.
4. Дзюба М. Проблеми епонімічної синонімії в українській науковій термінології / Майя Дзюба // Лінгвістика. – 2010. – № 2 (20). – С. 58–64.
5. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми / Андрій Зубко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – С. 262–281.
6. Какзанова Е. М. Лингвокогнитивные и культурологические особенности научного дискурса (на материале математических и медицинских терминов-эпонимов): автореф. ... д-ра филол. наук: спец. 10.02.21 “Прикладная и математическая лингвистика” / Е. М. Какзанова. – М., 2011. – 46 с.
7. Лисенко В. Терміни-епоніми в українській анатомічній термінології / Валентина Лисенко // Вісн. нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Сер.: Проблеми української термінології. – 2009. – № 648. – С. 66–70.
8. Маковська О. О. Критерії розмежування терміна і загальноживаного слова в англійській субмові пластичної хірургії / О. О. Маковська // Вісн. Київ. лінгвіст. ун-ту. Сер.: Філологія. – 2010. – Т. 13. – № 2. – С. 82–87.
9. Микульчик Р. Синонімія термінів з прізвищевими компонентами у фізичній терміносистемі / Роман Микульчик // Вісн. нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Сер.: Проблеми української термінології. – 2008. – № 620. – С. 104–106.

Статтю подано до редколегії
13.04.2011 р.